

Aleksandar Jakir
Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet
HR-21000 Split, Poljička cesta 35
ajakir@ffst.hr
<https://orcid.org/0000-0003-4779-9158>

Marko Trogrlić
Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet
HR-21000 Split, Poljička cesta 35
mtrogrlic@ffst.hr
<https://orcid.org/0000-0003-2721-9056>

JOHANNES KALWODA: *PARTEIEN, POLITIK UND STAATSGEWALT IN DALMATIEN (1900–1918). ZUR WECHSELWIRKUNG ZWISCHEN STAATLICHER VERWALTUNG UND PARLAMENTARISCHER VERTRETUNG (STUDIEN ZUR GESCHICHTE DER ÖSTERREICHISCH-UNGARISCHEN MONARCHIE. HERAUSGEGEBEN IM AUFTRAG DES INSTITUTE FOR HABSURG AND BALKAN STUDIES DER ÖSTERREICHISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN VON FRANZ ADLGASSER, BAND XXXVIII), VERLAG DER ÖSTERREICHISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN, WIEN, 2023, 675 STR., ISBN 9783700185949*

Ovo dobrodošlo izdanje Austrijske akademije znanosti i umjetnosti iz pera bečkog povjesničara Johannes Kalwode upotpunjuje naše poznavanje kompleksnoga političkog krajolika Dalmacije tijekom ranog 20. stoljeća. Autor čitatelju nudi sveobuhvatnu i detaljnu analizu djelovanja političkih stranaka i državne politike u Dalmaciji u razdoblju od 1900. do 1918. godine. Korištenjem velikoga broja primarnih izvora i relevantne literature (usp. obimnu bibliografiju na str. 637–658) nastala je zanimljiva studija, koja uvjerljivo sintetizira dosadašnje spoznaje vezane za političke prilike i odnos Beča sa svojom najjužnijom pokrajinom. Knjiga, koja je utemeljena u vlastitim dugogodišnjim istraživanjima autora, predstavlja nov i vrijedan doprinos historiografiji o Dalmaciji u predmetnom razdoblju. Kalwodina jasno strukturirana studija, čija poglavlja čitatelja vode kroz ključne događaje i teme tog vremena, doista se u najvećoj mjeri temelji na novom opsežnom arhivskom istraživanju pruživši bogat i detaljan prikaz dalmatinske politike tijekom zadnjeg razdoblja političkog života Dalmacije, dok je pokrajina bila austrijska krunovina. Autor uspješno kontekstualizira lokalnu politiku Dalmacije unutar šireg okvira austro-ugarske politike i turbulentnih događaja Prvog svjetskog rata.

Svim istraživačima i općenito zainteresiranima za povijest Dalmacije, za političke prilike u Austro-Ugarskoj, i za kompleksan odnos državne vlasti i parlamentarnog predstavništva, ova će Kalwodina studija biti dragocjena za razumijevanje tadašnjih

političkih prilika. Monografija koja je pred nama nedvojbeno predstavlja značajan historiografski doprinos nudeći detaljnu i u izvorima dobro potkrijepljenu analizu tog po mnogočemu ključnog razdoblja u dalmatinskoj suvremenoj povijesti. Ograničen prostor ovog prikaza ne dopušta ulaženje u bogati materijal, koji je izložen u 18 poglavlja ove obimne monografije na 676 stranica.

Nakon temeljite rekonstrukcije administrativnih i političkih prilika, što uključuje zanimljivu analizu djelovanja tadašnjih stranaka iz perspektive ovog austrijskog povjesničara i vrsnog poznavatelja izvora i recentne historiografije, autor Johannes Kalwoda iznosi temeljne značajke i uvjerljivu interpretaciju, koja čitatelju približava političke prilike, samosvijest i mentalitet različitih političkih čimbenika, u prvom redu tadašnje administracije i dalmatinskog carsko-kraljevskog namjesništva. Opširno se, nadalje, opisuje rad tadašnjeg zemaljskog sabora i izborne kampanje u svjetlu sačuvanih administrativnih spisa. Analiza izbora, kao i stranaka i kandidata za zastupnička tijela za vrijeme Monarhije, za carevinsko vijeće u Beču i za zemaljski sabor u Zadru, omogućuje detaljnu rekonstrukciju političkog nadmetanja i utemeljenu analizu tadašnjih gorućih političkih pitanja (na prvom mjestu pitanje položaja Hrvatske u Monarhiji i pitanje uvođenja i upotrebe hrvatskoga kao službenog jezika u Dalmaciji). Na cijelom nizu primjera autor u svojoj knjizi uspijeva uputiti na kompleksne odnose između političkih stranaka i državne vlasti. Čitajući tako o političkim sukobima i pregovorima, o tome kako je utjecao Veliki rat na politički život u Dalmaciji (kako su suvremenici zvali katastrofalni sukob koji je započeo u ljeto 1914. i u kojemu je s područja Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije te Bosne i Hercegovine poginulo oko 190000 ljudi), lako se prate (dis)kontinuiteti i promjene u odnosima između političkih stranaka i državne vlasti. Kalwoda opravdano ističe važnost parlamentarnog predstavnštva u Dalmaciji, koje je omogućivalo političkim strankama da zastupaju interese svojih birača i utječu na državnu vlast. Dinamika političkih procesa zahtijevala je od političkih stranaka i državne vlasti da se adaptiraju na nove okolnosti. Svakom zainteresiranom za politički život tijekom dvaju posljednjih desetljeća austrijske Dalmacije, i svakomu tko želi bolje razumjeti ulogu i funkcioniranje tadašnjih političkih tijela kao što su carevinsko vijeće, zemaljski sabor i općinska zastupstva, iz ovdje predočenih izvora i dokumenata, kojima se služilo namjesništvo, a koje se oslanjalo na povjerljive informacije, koji su preko kotarskih poglavara i kotarskih povjerenika pristizali iz svih dijelova pokrajine, predmetna monografija pruža zanimljiv i detaljan uvid. Rijetko kad su funkcioniranje i odnos državnih vlasti s predstavnicima pojedinih političkih opcija opisani tako utemeljeno i opširno kao u ovoj studiji.

Kao jedan od autorovih zanimljivih zaključaka možemo navesti kako smatra da je namjesništvo u Zadru bilo na lošem glasu kod mnogih tadašnjih dalmatinskih političara, što se u svjetlu primarnih izvora baš i ne čini opravdanim. Poznato je, međutim, da se i danas u političkom životu često zna isticati pogrešna percepcija kao uzrok nezadovoljstva. Zasigurno će se u historiografiji i dalje raspravljati o tome je li se doista radilo samo o percepciji. Za mnoge je suvremenike, ipak, nebriga Beča za razvoj Dalmacije bila očita. Politika dvora i administracije prema svojoj „najsiriromašnjoj krunovini“, kako su to oporbeni zastupnici na tragu „novog kursa“ često isticali u svojim govorima, kulminirala je u godinama koje su prethodile slomu

Austro-Ugarske. U javnim se nastupima često predbacivalo austrijskoj upravi da ne vodi dovoljno računa o Dalmaciji i da je, primjerice, i po pitanju uvođenja hrvatskog jezika kao službenoga u pokrajini, na djelu bila ta politika nebrige i nametanja, kojoj su se mnogi dalmatinski zastupnici opirali i kojoj su se žestoko protivili. Međutim, autor u svojoj monografiji može pokazati da je ipak već od 1. siječnja 1911. u većem dijelu austrijske administracije „Naredba o upotrebi“ (hrvatskog jezika) stupila na snagu, a ne tek godinu dana poslije, kako se uglavnom navodi u literaturi. Nakon propasti Austro-Ugarske uglavnom se smatralo da se službena politika Beča i prema Hrvatima može sažeti riječima „premalo, prekasno“, pa makar se u Dalmaciji i godinu dana prije „izašlo ususret“ ogromnoj većini hrvatskog stanovništva kada je riječ o službenoj upotrebi hrvatskog jezika.

Monografija koja je pred nama nudi nijansirano razumijevanje interakcije između državne vlasti i parlamentarnog predstavništva u Dalmaciji u predmetnom razdoblju, a bilo bi poželjno i korisno da se uskoro objavi i hrvatsko izdanje ove vrijedne studije. Posebno valja istaknuti dokumente koje autor donosi u prilogu svoje monografije (na str. 618–636), među njima integralan tekst (na njemačkom, hrvatskom i talijanskom jeziku) „o upotrebljavanju jezika kod c.k. civilnih državnih oblasti i ureda u Dalmaciji“, kao i upute carsko-kraljevskog namjesnika od 11. svibnja 1909. o „trenutačnoj“ primjeni spomenute naredbe, kao i drugi dokumenti. Današnjem čitatelju zasigurno će biti korisni i zanimljivi i opisi svih kandidata, uz navođenje njihove stranačke pripadnosti, za izbore 1907., 1910. i 1911. godine, i „kratke karakteristike“ pojedinih izabranih zastupnika, kako su tada predočene carsko-kraljevskom namjesniku, iz kojih jasno proizlazi kako je tadašnja austrijska vlast gledala na politički život u svojoj najjužnijoj krunovini. Svakom zainteresiranom za politiku i pojedine političke aktere u Dalmaciji ranog 20. stoljeća ova se povijesna rasprava može samo toplo preporučiti.